

การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้วยพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย Creating Political Culture with Citizen for Democratic Regime

ปรมต วรรณบวร*

บทคัดย่อ

ระบอบการปกครองประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ขึ้นอยู่กับประชาชนที่มีความเป็นพลเมือง โดยเฉพาะมีลักษณะพลเมืองที่ยึดมั่นในหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิตมองประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต คือ การยอมรับเสียงข้างมาก, การมีจิตใจกว้าง, การมีขันติธรรม, การไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหารู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและการมีความเอาใจใส่ในกิจการงานของบ้านเมือง ประกอบกับในการเป็นพลเมืองที่ดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยนั้น ควรนำหลักธรรมมาเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติด้วยรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกและผิด ซึ่งมีรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของพุทธศาสนา ปรัชญา และขนบธรรมเนียมประเพณี โดยมีวิธีการเชื่อฟังและปฏิบัติตามคุณธรรม ๓ ประการ คือ (๑) การเคารพ (๒) สามัคคีธรรม (๓) ปัญญาธรรม เพื่อการบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์ จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองด้วยพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

คำสำคัญ: วัฒนธรรมทางการเมือง, พลเมือง, ระบอบประชาธิปไตย

ABSTRACT

Democratic regime will truly happen. based on a public citizen. especially a citizen Adhering to the principles of democracy. As a democratic way of life, including the majority, the broad-minded, having tolerance, non-violence to solve problems. and with attention to the affairs of the country. Critical rationally and to be good citizens in the democratic way of life. Should apply the principles of the Code of Conduct. knowing what is right and wrong, which is based on the tenets of Buddhist philosophy and traditions. Here's how to obey and follow the three virtues, namely (1) the drive (2) fellowship, (3) to achieve a fair intellectual valuable, desirable like and became a Political Culture whit Citizen for Democratic regime.

Keyword: Political Culture, Citizen, Democratic regime.

* ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง

๑. บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย เป็นรูปแบบการปกครองที่รับเอามาจากประเทศตะวันตก แม้ว่าการปกครองระบอบนี้จะเป็นที่นิยมกันทั่วไปในนานาอารยประเทศ แต่การปกครองระบอบดังกล่าวก็ยังไม่สามารถประสานเข้ากันได้ดีกับวิถีชีวิตคนไทยอย่างสนิทแนบแน่นนัก อาจกล่าวได้ว่าคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทั้งนี้เป็นเพราะมีเงื่อนไขสำคัญที่เกี่ยวข้องหลายประการ อันเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย อีกทั้งลักษณะพฤติกรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทยนั้น มีเนื้อหาสาระแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในโลกตะวันตกเห็นได้จากประเทศไทยได้มีการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาตลอด แต่เมื่อเรามองถึงการพัฒนาประชาธิปไตยมาจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่ชัดเจนมากนัก

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้นประชาธิปไตยของไทยไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร อันเนื่องจากผู้ปกครองหรือผู้นำการเมืองไทยมักเน้นการพัฒนาประชาธิปไตย โดยการพัฒนากฎหมายทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว คือการร่างรัฐธรรมนูญ การพัฒนาความเข้มแข็งพรรคการเมือง การกระจายอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง และการพัฒนาองค์กรอิสระขึ้นมาควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมืองต่างๆ แต่ละเลยการพัฒนาปัจจัยด้านการสร้างความเป็นพลเมืองที่มีความเป็นภาวะผู้นำ อันเป็นแบบแผนความคิด ความเชื่อทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่ต้องการ เราจึงอาจกล่าวได้ว่าการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยสนใจแต่เพียงรูปแบบหรือโครงสร้างทางการเมืองมากกว่าส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระอันได้แก่ ปรัชญาพื้นฐาน อุทิศการณ์ และจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง

นั่นคือ หนทางแห่งความสำเร็จของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทย นอกจากการพัฒนาโครงสร้างทางการเมือง (Political Structures) สิ่ง que เห็นอย่างเห็นรูปธรรมอีกประการ คือ การใช้หลักประชาธิปไตยมาปกครองให้สอดคล้องกับประชาชนที่มีความเป็นพลเมือง เพราะว่าเป็นพลเมือง จะมีความเกี่ยวเนื่องและมีอิทธิพล เอื้อหนุนต่อกันกับการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย อันนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายการพัฒนาประเทศให้เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงก็เป็นไปโดยง่าย นอกจากนี้ ในบริบทของความเป็นประชาธิปไตยสมัยใหม่ ได้มองความเป็นพลเมืองไว้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนอันหลากหลาย (Multiple Selves) โดยอัต

ลักษณะความเป็นพลเมือง (Identity of Citizenship) จะเป็นตัวช่วยยึดโยงค่านิยมและวิถีชีวิตที่หลากหลายเข้าไว้ด้วยกันในกรอบของประชาธิปไตยนั่นเอง^๑

ประเทศไทยถึงเวลาแล้วที่จะต้องมาทบทวนรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เคยใช้ปฏิบัติกันมา เพราะความล้มเหลวที่ผ่านมาเป็นเครื่องยืนยันในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังคงต้องปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยต่อไป เพราะถือว่าเป็นการปกครองที่ทั่วโลกยอมรับว่าเป็นการปกครองที่แม้มิใช่การปกครองที่ดีที่สุด แต่ก็เป็นการปกครองที่เสถียรน้อยที่สุด แต่การสร้างระบอบประชาธิปไตยให้แข็งแรงไม่ควรหมายถึงเพียงแค่การสร้างระบบสถาบันขึ้นมาชุดหนึ่ง หรือการสร้างระบบนิติรัฐและรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพขึ้นมาเท่านั้น หากแต่ต้องบ่มเพาะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกลงในตัวของพลเมืองแต่ละคนด้วย โดยผ่านเครือข่ายของกลุ่ม องค์กร สมาคม และสถาบันทางสังคมต่างๆ เพราะฉะนั้นประเทศที่มีการบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองน้อย เนื่องจากมีการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการไปสู่ประชาธิปไตยอย่างรวดเร็วย่อมมีปัญหาในการรักษาระบอบประชาธิปไตยไว้ได้เป็นอย่างมาก ในขณะที่ประเทศยุโรปตะวันตกมีโอกาสบ่มเพาะ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) ได้นานกว่า ก่อนมีการเปลี่ยนผ่านไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง เช่น กรณีของอังกฤษ ก็ไม่จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะประชาชนมีจารีตประเพณีประชาธิปไตยที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจอยู่แล้วนั่นเอง^๒

๒. ประชาธิปไตย

มีการกล่าวว่า ประชาธิปไตยนั้นเกิดขึ้นในสมัยกรีก แต่ประชาธิปไตยในสมัยกรีกมีลักษณะแตกต่างจากประชาธิปไตยสมัยปัจจุบัน คำว่า ประชาธิปไตย มาจาก เอลเลียต และซิมเมอร์สกีล แพล Democracy จากภาษากรีกว่า “ดีมอส” = ประชาชน และคราโตส = อำนาจ และหากจะแปลตรง ๆ อาจได้ความว่า อำนาจนั้นเป็นของประชาชน ขณะที่คำว่า “ประชาธิปไตย” มาจาก ประชา+อธิปไตย (อธิปไตย หมายถึง เป็นใหญ่) คือ ประชาชนเป็นใหญ่ ดังนั้นถ้าแปลตามรูปศัพท์แล้ว Democracy หรือประชาธิปไตย แปลว่า การปกครองโดยประชาชน (Rule by people) หรือเรียกอีกประการหนึ่งได้ว่า Popular Sovereignty คือ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน

ความหมายของคำว่าประชาธิปไตยอาจแบ่งออกได้เป็นสองแนวทาง คือ ความหมายอย่างแคบและความหมายอย่างกว้างสำหรับความหมายอย่างแคบ คือ การปกครองรูปแบบหนึ่ง ซึ่ง

^๑Vandenberg H. Arthur อ้างใน พงศพิศาร ชุมพล, ม.ร.ว. และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, (บรรณาธิการ), คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘.

^๒Macedo, Stephen อ้างใน พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, “ก้าวข้ามกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยไทยด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย: สู่เส้นทางใหม่ที่ยั่งยืนกว่า”, วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๗๕.

มีลักษณะพิเศษ คือ ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และมีสิทธิ อำนาจ และโอกาสในการเข้าควบคุมกิจการทางการเมืองของชาติ และสำหรับความหมายอย่างกว้างเกิดมาจากความเข้าใจว่า เราไม่ควรตีความคำว่าประชาธิปไตยให้อยู่แต่ในเรื่องของรูปแบบการปกครองเพียงอย่างเดียว แต่ประชาธิปไตยน่าจะหมายถึงปรัชญาของสังคมมนุษย์ หรือวิถีชีวิตที่ยึดถืออุดมคติ หรือหลักการที่กำหนดพฤติกรรมระหว่างมนุษย์ในสังคม ในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะทางวัฒนธรรมหมายถึงมีการส่งเสริมค่านิยม แบบแผน หรือประเพณีที่ยึดมั่นในหลักการประนีประนอม การใช้เหตุผล การยอมรับนับถือคุณค่าและศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ มีความเข้าใจและเห็นประโยชน์ในการร่วมมือกันเพื่อส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนเพียงฝ่ายเดียว รวมทั้งการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่ชอบธรรมและเหมาะสมกับกาลสมัย ตลอดจนให้ความสำคัญกับสมาชิกที่อยู่ในสังคมเดียวกัน

เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ของคำว่าประชาธิปไตย ในความหมายที่เป็นกรอบความคิดในมุมกว้างมีถึง ๓ สถานะด้วยกันกล่าวคือ^๓ (๑) ใช้ในฐานะที่เป็นปรัชญา ทฤษฎีหรืออุดมการณ์ทางการเมือง โดยมุ่งไปที่เรื่องของความนึกคิดอันเป็นมโนกรรม (ผลของความคิด) ของผู้บริหารประเทศ และประชาชนทั้งหลาย (๒) ใช้ในฐานะที่เป็นรูปแบบทางการเมืองการปกครอง คือพิจารณาเชิงโครงสร้างหน้าที่ของรัฐบาล คณะรัฐมนตรี และ(๓) ใช้ในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต ได้แก่ การยอมรับเสียงข้างมาก, การมีจิตใจกว้าง, การมีขันติธรรม, การไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา และการมีความเอาใจใส่ในกิจการงานของบ้านเมือง

มีการกล่าวว่าประชาธิปไตยต้องเคารพสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของปัจเจกบุคคลเป็นอันดับแรก โดยให้ความสำคัญแก่เสรีภาพพื้นฐานในฐานะคุณค่าหลักของประชาธิปไตย มองว่า เสรีภาพพื้นฐานต้องประกอบด้วยเสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการสื่อสารและการแสดงออก เสรีภาพของสื่อ เสรีภาพในการรวมกลุ่ม เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการครอบครองทรัพย์สิน เสรีภาพในการลงคะแนนเสียงและดำรงตำแหน่งทางการเมือง เสรีภาพในการไม่ถูกจับกุมหรือยึดทรัพย์อย่างไม่ชอบด้วยเหตุผล และหลักนิติรัฐ^๔ และสังคมประชาธิปไตยควรเปิดโอกาสให้พลเมืองสามารถสะท้อนทัศนะทางการเมืองของตนได้อย่างอิสระ พลเมืองเหล่านี้ย่อมฉวยโอกาสนี้แสดงความคิดเห็นของตนและเข้าร่วมทำการตัดสินใจทางการเมืองด้วยตนเองมากกว่าจะยอมมอบอำนาจให้แก่ผู้แทน^๕

กล่าวโดยรวม ประชาธิปไตยภายในบริบทต่างๆ ประกอบด้วยคุณค่าหลัก คุณค่าารอง รวมถึงรูปแบบและกระบวนการวิธในการตัดสินใจ เจื่อนไขและกลไกเชิงสถาบัน ตลอดจนเงื่อนไขที่จำกัดการใช้อำนาจหรือเสรีภาพ (Constraints) ซึ่งมีโน้ตทัศน์นี้แตกต่างไปจากมโนทัศน์ทางการเมืองการปกครองแบบอื่นๆ ทำให้ความเข้าใจประชาธิปไตยที่เป็นความเข้าใจร่วมกันคือ ความเชื่อที่ว่า

^๓จรัสโชค (บรรพต) วีระชัย และคณะ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๓๘.

^๔Rawls, John. *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University. (1971). p. 32

^๕<http://www.philospedia.net/democracy.html> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๙.

ประชาชนที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมจำเป็นต้องมีกระบวนการบางอย่างสำหรับตัดสินใจเพื่อหาข้อสรุปที่จะมีผลผูกพันให้ทุกคนต้องปฏิบัติตามเหมือนกัน โดยกระบวนการที่ว่าต้องให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของคนทุกคนที่เกี่ยวข้องอย่างเท่าเทียม ในแง่นี้ ความเข้าใจจึงเห็นตรงกันว่าประชาธิปไตยคือ กระบวนการสำหรับใช้ในการตัดสินใจร่วมกันโดยสมาชิกของสังคมการเมืองหนึ่งๆ

๓. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ไม่สามารถจะพัฒนาได้ด้วยการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อจัดโครงสร้างและกระบวนการทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว ที่สำคัญจำเป็นจะต้องมีพื้นฐานที่มั่นคง นั่นคือ การมีวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย ถ้าสังคมนั้นประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำการเมืองมีลักษณะที่เป็นเผด็จการอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมสังคม รวมตลอดทั้งบุคลิกภาพของคนในสังคมนั้น ย่อมยากที่จะพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยคือ การมีทัศนคติที่เชื่อในความเสมอภาคของมนุษย์ มีศรัทธาในมนุษย์ว่าสามารถใช้เหตุใช้ผลในการชี้แจงข้อสงสัยและความขัดแย้งต่างๆ เชื่อในสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน อดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง มีจิตใจที่เป็นนักกีฬา การยอมเสียสละส่วนตนเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม การเคารพในหลักนิติธรรม เป็นต้น

ทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวเป็นเสมือนฐานรากของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และนั่นคือวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะแผ่ขยายไปอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ผู้นำท้องถิ่นจนพัฒนาเป็นจิตวิญญาณประชาธิปไตย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือค่านิยมและปทัสถานที่เป็นประชาธิปไตย

ระบอบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัยวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการเมืองการปกครองแบบ นั้น หากจะพัฒนาระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย จะต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้น ในขณะที่สังคมไทยมีลักษณะวิถีชีวิตชุมชนที่มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัย มีความเมตตาและเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน แต่กลับพบว่าวิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนแปลงไปแบบต่างคนต่างอยู่ ขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ขาดความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม^๖ อันเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เอื้อกับประชาธิปไตย ดังนั้นการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง คือการที่มีจิตใจแบบประชาธิปไตย อันหมายถึง การมีทัศนคติความเชื่อที่มีเหตุผล มีการวิเคราะห์ วิจักษ์ และการมองโลกในแง่ความเป็นจริงวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย

^๖วรรณมาฆะ เกสรดอกไม้ และธนวัฒน์ พิมพ์จินดา, “การบริหารของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: ปัญหาและความต่อเนื่อง”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๑๐๗.

เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม ที่มีแบบแผนเป็นลักษณะเฉพาะตน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้สรุปถึงลักษณะที่สำคัญๆ ของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ ๘ ประการดังนี้^๗ (๑) คนส่วนใหญ่ในสังคม จะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสนใจสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (๒) ผู้นำและประชาชน จะต้องมีการยึดมั่น ในความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล จะต้องมีความเชื่อมั่นในความเสมอภาคของบุคคล รวมทั้งยังจะต้องรู้จักการเคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น (๓) คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย คือ ต้องเคารพในกติกาของการปกครองแบบนั้น คือ ใช้วิธีในการตัดสินปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องมีการปฏิบัติตามจากทุกๆ ฝ่าย ขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย (๔) คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย จะมีความสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และการปกครอง โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง พุดคุยถึงปัญหาของบ้านเมืองกับผู้อื่น ในทางสร้างสรรค์ (๕) คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย จะต้องมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง หน้าที่พลเมืองเหล่านั้น ได้แก่ การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ดี การปฏิบัติตามกฎหมาย การเสียภาษี การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม การออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น (๖) คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ต้องมองโลกในแง่ดี เพราะสิ่งนี้นับว่ามีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่น้อย (๗) คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย จะต้องรู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และในทางสร้างสรรค์ และ(๘) จะต้องไม่มีจิตใจแบบอำนาจนิยม หากคนส่วนใหญ่มีจิตใจดังกล่าว ย่อมเป็นการยากที่การปกครองแบบประชาธิปไตย จะประสบความสำเร็จได้

กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง ถือเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในประเทศ ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อการเมืองของประเทศนั้นๆ ระบบการเมืองจะมีลักษณะอย่างไร และจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับบุคคลในระบบการเมืองนั้นๆว่าจะมีทัศนคติทางการเมืองอย่างไร เป็นต้นว่า มีการยอมรับกันว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อเมริกามีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย และมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย หรืออย่างในกรณีของอินเดีย ซึ่งถือได้ว่าเป็นประเทศที่ยากจน แต่มีระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย ได้แสดงให้เห็นเด่นชัดว่า อิทธิพลในทางเศรษฐกิจ น่าจะมีความหมายต่อระบบการเมืองน้อยกว่าวัฒนธรรมทางการเมืองด้วยซ้ำไป^๘ เพราะว่า วัฒนธรรมทางการเมือง จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล ซึ่งจะนำไปสู่การแสดงออกหรือไม่แสดงออกทางการเมือง ซึ่งอาจเป็นไปได้ในทางสนับสนุน ส่งเสริม ต่อต้านหรือนิ่งเฉยต่อระบบการเมืองได้อย่างไรก็ตาม ความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคลในสังคมเพื่อให้เกิดการส่งเสริมประชาธิปไตยนั้น จะเกิดขึ้นได้ ก็เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้

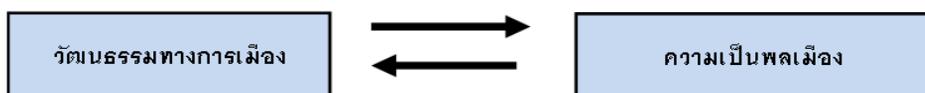
^๗ ทินพันธุ์ นาคะตะ, วิถีชีวิตไทย วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙๗-๒๐๔.

^๘ อนันต์ อนันตกุล, เกิดอะไรขึ้นกับการพัฒนาประชาธิปไตย ปัญหา อุปสรรค, โครงการส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๗), หน้า ๘-๙.

ของคนในสังคม ซึ่งกระบวนการอบรมกล่อมเกลாதงสังคมจะเป็นตัวกลาง เชื่อมโยงวัฒนธรรมกับมนุษย์และดึงเอาวัฒนธรรมเข้าไปมีส่วนอย่างมากต่อพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม

อย่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยที่แท้จริง จะเกิดขึ้นได้ในสังคม จะต้องมีการกล่อมเกลารเรียนรู้ ให้มีวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยนั่นเอง กระบวนการดังกล่าวนี้เรียกว่า กระบวนการกล่อมเกลารเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) โดยเฉพาะการเรียนรู้ให้มีความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของระบอบประชาธิปไตยโดยเฉพาะหลักการประชาธิปไตยให้ถ่องแท้ ประกอบกับในการเรียนรู้นั้นมีขั้นตอนและกระบวนการทั้งในแง่การสร้างค่านิยมแบบนามธรรม ในลักษณะหลักการหรือปรัชญา รวมถึงการปฏิบัติที่อยู่ในสังคม เริ่มต้นตั้งแต่ระดับครอบครัว จากนั้นก็โรงเรียน องค์กรศาสนา องค์กรสังคม และสังคม หรือโดยรวมเรียกว่าเป็นองค์กรแห่งการ เรียนรู้เกิดขึ้น กล่าวได้ว่าความสามารถของบุคลากร ที่มงานมีอิทธิพลทางตรงต่อการพัฒนาองค์กร แห่งการเรียนรู้ มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง^๑ เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่พึง ประสงค์ในระบอบประชาธิปไตยของบุคคลแต่ละคนในสังคมขึ้น

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง ในแต่ละสังคมนั้น จะถูกกำหนดขึ้นโดยได้รับ อิทธิพลจากประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี โดยผ่านกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทง การเมืองในระดับต่างๆ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน หรือองค์กรต่างๆ รวมถึงกระบวนการทางการเมืองทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีผลทำให้ประชาชนมีความสนใจและ มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองกลายเป็นวัฒนธรรมความเป็นพลเมือง คือ ประชาชนในสังคมนี้จะ เห็นว่าการให้ความสนใจต่อกิจการสาธารณะและเข้าร่วมในกิจการเหล่านั้น เป็นเรื่องปกติเป็นสิ่งที่ ถูกต้องและเป็นสิ่งที่สมเหตุสมผลในสังคมประชาธิปไตยที่มีพลเมืองประชาธิปไตย หรือกล่าวในทาง กลับกัน คือ พฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองได้ ด้วยตามรูปภาพที่ ๑

รูปภาพที่ ๑ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองกับความเป็นพลเมือง

^๑นิมิต โสขาริ, “รูปแบบการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของเทศบาลตำบลในเขตภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๓๗.

๔. พลเมืองในระบบประชาธิปไตย

ความเป็นพลเมือง (Citizenship) หมายถึง การเป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมือง (Political Community) เช่น เมือง (City) หรือ รัฐชาติ (Nation-State) โดยมีสิทธิและหน้าที่ซึ่งมากับความเป็นพลเมือง^{๑๐}

สำหรับความสำคัญของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย กล่าวคือการปกครองในระบบประชาธิปไตยไม่เพียงแต่จะต้องมีกติกาหรือรัฐธรรมนูญที่กำหนดรูปแบบหรือระบบที่ใช้ในการปกครองประเทศ สิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันก็คือ คนหรือประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศที่มีสิทธิเสรีภาพในประเทศอย่างเสมอภาคกัน โดยจะต้องมีความสามารถในการปกครองตนเอง ระบบประชาธิปไตยที่เป็นการปกครองโดยประชาชนหรือการปกครองที่ประชาชนปกครองตนเองจึงจะประสบความสำเร็จได้^{๑๑}

โดยมีคุณสมบัติของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในแต่ละด้านดังนี้^{๑๒} (๑) รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดของประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิตและมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง (๒) เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตยทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคนจึงมีสิทธิเสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิเสรีภาพโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเองหรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นหรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิเสรีภาพที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจที่จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย (๓) เคารพความแตกต่าง เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเองดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพและยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนาหรือความคิดเห็นทางการเมือง (๔) เคารพหลักความเสมอภาค อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของประชาชนทุกคน ประชาชนทุกคนจึงเป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน เมื่อเป็นเจ้าของร่วมกัน ทุกคนจึงมีส่วนในประเทศอย่างเท่าๆ กัน (๕) เคารพกติกา ประชาธิปไตยต้องใช้กติกาหรือกฎหมายในการปกครอง ไม่ใช่อำเภอใจหรือใช้กำลัง โดยทุกคนต้องเสมอภาคกันภายใต้

^{๑๐}Havens, M.C., 1988 อังโน พฤทธิสาธณ ชุมพล, ม.ร.ว. และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, บรรณาธิการ, คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า๒๔.

^{๑๑}ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education), (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๐.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑-๓๖.

กติกานั้น (๖) รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม สังคมหรือประเทศชาติมิได้ดีขึ้นหรือแย่ลงโดยตัวของมันเอง ที่สังคมแย่ลงไปทุกวันนี้เป็นเพราะการกระทำของคน ในทางกลับกันสังคมก็ย่อมจะดีขึ้นได้ด้วยการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นผู้ที่ตระหนักกว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมและรับผิดชอบต่อการกระทำของตน

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างล่อยๆ แต่ลักษณะของความเป็นพลเมืองย่อมเกิดขึ้นได้จากการหล่อหลอมกลมกลืนทางการเมืองตามหลักการประชาธิปไตยโดยที่พลเมืองเป็นพลังกำลังของประเทศ ซึ่งมีส่วนเป็นเจ้าของประเทศ แตกต่างจากชาวต่างด้าวเข้าเมือง ชาวต่างประเทศนี้เข้ามาอยู่ชั่วคราว ในขณะที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องอยู่ถาวร ถือว่าเป็นพลเมืองที่ต้องมีคุณสมบัติเฉพาะที่จะนำประเทศไปสู่สันติสุขด้วยวิถีประชาธิปไตย คือมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมส่วนรวม การพึ่งตัวเองได้ การมีสิทธิ การเคารพสิทธิ การพบความแตกต่าง การพบหลักความเสมอภาค การพบกติกาบ้านเมืองแล้ว จะมีผลทำให้มีการพัฒนาประชาธิปไตยสูงด้วย

๕. แนวทางการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้วยพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

สำหรับพลเมืองของระบอบประชาธิปไตยนั้นจะไม่เหมือนกับพลเมืองของการปกครองระบอบอื่น กล่าวคือ พลเมืองของการปกครองระบอบอื่นจะมีคุณสมบัติอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับผู้เป็นเจ้าของอำนาจของประเทศจะกำหนดให้เป็น ในขณะที่พลเมืองของระบอบประชาธิปไตยจะต้องเป็นเจ้าของประเทศ จึงมีอิสรภาพในการเลือกวิถีชีวิตและมีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคกัน แต่ถ้าทุกคนต่างใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยไม่รับผิดชอบต่อสังคม ไม่คำนึงถึงสิทธิของเจ้าของประเทศคนอื่น ไม่คำนึงถึงส่วนรวมหรือเห็นแต่ประโยชน์ของตนเอง สังคมย่อมวุ่นวาย มีแต่ปัญหา ประชาธิปไตยก็ย่อมไปไม่รอด เพราะประชาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครองตามอำเภอใจหรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น อิสรภาพของพลเมืองจึงต้องควบคู่กับความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมคือมีความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ ซึ่งความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ ประกอบด้วย ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ความรับผิดชอบต่อส่วนตัว เช่น มีหน้าที่รับผิดชอบต่อชุมชนของตน ทำงานอย่างสุจริตและจ่ายภาษี การพบกฎหมาย การแยกขยะ การบริจาคโลหิต และเป็นอาสาสมัครในช่วงเวลาวิกฤต (๒) การมีส่วนร่วมในความเป็นพลเมือง เช่น เข้าร่วมเป็นสมาชิกของชุมชน และพยายามที่จะพัฒนาชุมชน ดูแลชุมชนโดยพยายามที่จะดูแลความต้องการ สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจหรือรักษาสิ่งแวดล้อม มีความรู้ว่ามีรัฐทำงานอย่างไร และมีความรู้กลยุทธ์เพื่อจะได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการทำงาน และ (๓) จิตสำนึกเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคม เช่น ประเมินโครงสร้างทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจอย่างวิพากษ์วิจารณ์เพื่อเข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้ง ค้นหาและบอกถึงสิ่งที่ไม่ได้รับความยุติธรรมและรู้เรื่องความเคลื่อนไหวทางสังคมและวิธีการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสในเรื่องบทบาทและหน้าที่ของกษัตริย์ในการปกครองบ้านเมืองที่ดีไว้มีปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่หลายพระสูตรนั้นผู้เขียนเห็นความสำคัญในส่วนนี้ที่เกี่ยวกับพลเมืองดีต้องมีหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาซึ่งเปรียบเสมือนภูมิ

ปัญญาอันเป็นทุนทางสังคม ดังนั้นการนำประโยชน์จากทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุนทางสังคมถือเป็นสิ่งที่ดีงามในสังคม เป็นสิ่งซึ่งก่อให้เกิดและสั่งสม อยู่ในสังคมมาเป็นเวลานาน^{๑๓} กล่าวคือ ผู้ที่มีทุนทางสังคมของหลักพุทธศาสนา คือผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องขึ้นนำควรประกอบด้วยคุณธรรม ๓ ประการ^{๑๔} คือ

๑) การวธธรรม หมายถึง การมีความเคารพซึ่งกันและกัน การประพฤติตนเป็นผู้มีคารวธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้ (๑) เคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุ เคารพครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ โดยแสดงความเคารพและกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพ (๒) เคารพกฎระเบียบทางสังคม เช่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ (๓) เคารพสิทธิของผู้อื่น เช่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนา ไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น (๔) เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ควรฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจ และไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และไม่ควรวัดถือความคิดเห็นของตนว่าถูกเสมอไป และ (๕) เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ

๒) สามัคคีธรรม หมายถึง การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม การประพฤติตนเป็นผู้มีสามัคคีธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้ (๑) ร่วมกันคิด ช่วยกันวางแผน และร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจ (๒) ร่วมกันรับผิดชอบ ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ (๓) ร่วมกันติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง (๔) ร่วมกันปรับปรุง มีการแก้ไข พัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ และ(๕) ร่วมกันทำงาน โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

๓) ปัญญาธรรม หมายถึง การใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การประพฤติตนเป็นผู้มีปัญญาธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้ (๑) มีความคิดกว้างไกล โดยรับฟังข่าวสารและความคิดเห็นของผู้อื่น (๒) ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่นำอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวมาใช้ตัดสินปัญหา (๓) แสดงความคิดเห็น โดยปราศจากอคติ (๔) รู้จักการคิด มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยอย่างมีเหตุผล (๕) รู้จักโต้แย้งด้วยเหตุผล ถ้ามีการโต้แย้งในหมู่คณะให้ใช้เหตุผล และสติปัญญาเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับฟัง ไม่ใช้อารมณ์มาเป็นตัวตัดสินปัญหา

ความสำคัญของคุณธรรม และจริยธรรมที่กล่าวมานี้ ประเด็นที่สำคัญก็คือ สามารถลดปัญหา และขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติได้ เมื่อทุกคนประพฤติปฏิบัติตนดีแล้ว อุปสรรค ศัตรู ภัยอันตราย ก็จะหมดสิ้นไป ผู้คนมีแต่ความรักต่อกัน สังคมมีแต่ความสงบ

^{๑๓} ชนินทร์ อารีกุล, “ทุนทางสังคมกับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๒๔๙.

^{๑๔} พระอัครเดช ญาณเตโช, หน้าที่พลเมืองตามแนวทางพุทธศาสนา, [ระบบออนไลน์]แหล่งที่มา: [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/5-58\(500\)/page2-5-58\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/5-58(500)/page2-5-58(500).html). [๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๙]

และประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรืองซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติแล้วจะส่งเสริมให้ประชาธิปไตยมั่นคงยิ่งขึ้น

ความเป็นพลเมืองดี คือ คนที่ได้รับการยกย่อง โดยพิจารณาถึงคุณธรรมมากกว่าคุณวุฒิ หรือฐานะ การที่ใครจะยกย่องว่าใครเป็นพลเมืองดีนั้นมักพิจารณาถึงความประพฤติ คือ ต้องเป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ และบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมือง โดยไม่คำนึงถึงความรู้และฐานะการเงินมากนัก ถ้าจะกล่าวโดยสรุปตามนัยพุทธบัญญัติก็น่าจะสรุปได้ว่าพลเมืองดีนั้น คือ ผู้ทำดีละเว้นความชั่ว^{๑๕} ดังที่มีการกล่าวว่าคุณลักษณะของพลเมืองดี โดยส่วนมากมาจากคำสอนทางศาสนา ดังนี้^{๑๖} (๑) ความรับผิดชอบ (Accountability) คือ ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพันด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น (๒) ความซื่อสัตย์ (Honesty) คือ มีการประพฤติที่ได้อย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติ ปฏิบัติ อย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น (๓) ความมีเหตุผล (Rationality) คือ มีความสามารถในการที่จะใช้ปัญญา ในการประพฤติ ปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเองที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดได้ (๔) ความกตัญญูกตเวทิต (Gratitude) คือ ความรู้สำนึกในอุปการณคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา (๕) ความมีระเบียบวินัย (Disciplined) คือ มีการที่จะควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ ข้อตกลงกฎหมาย และศีลธรรม (๖) ความเสียสละ (Sacrifice) คือ มีการละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่บุคคลที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสลัดทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเอง (๗) การประหยัด (Thrifty) คือ การใช้สิ่งของพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งการรู้จักระมัดระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและของเขตที่พอเหมาะ (๘) ความอุตสาหะ (Diligence) คือ มีความพยายามอย่างเข้มแข็งเพื่อให้เกิดความสำเร็จในงาน (๙) ความสามัคคี (Harmony) คือ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีความพร้อมเพรียง ร่วมมือกันกระทำกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว (๑๐) ความเมตตาและกรุณา (Loving Kindness and Compassion) คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีสุข มีความกรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ และ(๑๑) ความยุติธรรม (Justice) คือ การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความ เป็นจริงและเหตุผล ไม่มีความลำเอียง

ในขณะเดียวกันพลเมืองดีที่ควรดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยควรมีแนวทางการปฏิบัติตนดังนี้^{๑๗} (๑) คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ได้แก่ การลดความเห็นแก่ตัว เสียสละแรงกายแรงใจ เพื่อทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ช่วยกันดูแลทรัพย์สินที่เป็นสาธารณะ

^{๑๕} สโรช บัวศรี, **จริยธรรมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๙.

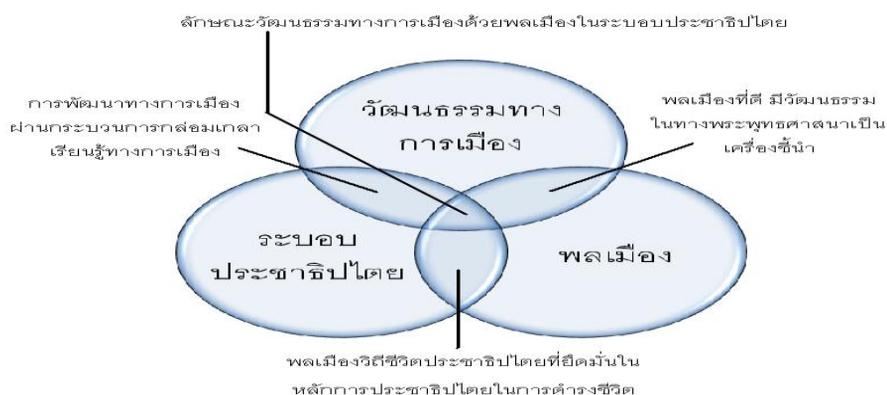
^{๑๖} แสง จันทร์งาม, **ศาสนาในล้านนาไทย**, (เชียงใหม่ : ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^{๑๗} ปณิดา ปัตตาทานัง, **พลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย**, [ระบบออนไลน์]แหล่งที่มา: http://panidar7241.blogspot.com/2013/07/blog-post_27.html. [๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๙]

สมบัติ (๒) วินัย ได้แก่ การฝึก กาย วาจาและใจให้สามารถควบคุมความประพฤติของตนเองให้อยู่ในระเบียบแบบแผนอันดีงาม เพื่อให้การปฏิบัติงาน การอยู่ร่วมกันของกลุ่ม ในสังคมไปได้ด้วยความเรียบร้อย (๓) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ได้แก่ การเอาใจใส่ ตั้งใจ และมุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนอย่างเต็มความสามารถ ทั้งนี้เพื่อให้งานบรรลุผลอย่างเต็มเป้าหมาย ตรงตามระยะเวลาที่กำหนด (๔) ความอดทน ได้แก่ การมีจิตใจหนักแน่น เยือกเย็น ไม่หุนหันพลันแล่น สามารถควบคุมอารมณ์ และ พฤติกรรม ให้เป็นปกติเมื่อต้องเผชิญกับสิ่งที่ปัญหาหรือสิ่งที่ไม่พอใจ (๕) รู้จักประหยัดและอดออม ได้แก่ การรู้จักใช้จ่ายตามความจำเป็นอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น ใช้ชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่ของตน (๖) การมีน้ำใจเป็นนักกีฬา ได้แก่ การมีจิตใจเปิดเผย รู้แพ้รู้ชนะ และให้อภัยแก่กัน ทำงานในลักษณะช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน ไม่แข่งขันหรือแก่งแย่งชิงดีกัน (๗) ความซื่อสัตย์สุจริต ได้แก่ มีความจริงใจ ไม่อคติ ปฏิบัติตนปฏิบัติงานตรงไปตรงมาตามระเบียบปฏิบัติ ไม่ใช่เล่ห์เหลี่ยม หรือกลโกง ไม่ทำแบบ คดในข้องอในกระดูก นอกจากนี้การทำงานต้องอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ และมีไมตรีจิตต่อกัน ไม่หวาดระแวง แครงใจกัน และ(๘) การอนุรักษ์ความเป็นไทย ได้แก่ มีจิตสำนึกในความเป็นไทย เช่น พูด เขียน และใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง อนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย และนำความเป็นไทยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ รวมทั้งคิดค้น ดัดแปลงความเป็นไทยให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่จริง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ตลอดจนถ่ายทอดความเป็นไทย ไปสู่คนรุ่นหลังได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แต่การที่จะสามารถจรรโลงรักษาและพัฒนาไว้ได้อย่างยั่งยืนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการที่ประชาชนเข้าใจสาระดีและยึดมั่นอุดมการณ์ในวิถีชีวิตแห่งประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงอีกด้วยทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับสถานการณ์และระบอบการปกครองของสังคมนั้นด้วย ในขณะที่ประชาชนจะต้องมีความเป็นพลเมืองที่ดีด้วย เพราะพฤติกรรมการเมืองของพลเมืองจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย สำหรับปัจจัยการเป็นพลเมืองที่ดีนั้นคือ ต้องมีความประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งมีรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของพุทธศาสนาซึ่งเปรียบเสมือนภูมิปัญญาอันเป็นทุนทางสังคม และจะต้องเป็นพลเมืองที่ดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยคือ พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ให้เป็นสังคมและประเทศประชาธิปไตยอย่างแท้จริงตามหลักการทางประชาธิปไตย นั่นคือการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี บุคคลจะเป็นพลเมืองดีของสังคมนั้น จะต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติ และมุ่งมั่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ด้วยความรับผิดชอบอย่างเต็มที่สอดคล้องกับหลักธรรมวัฒนธรรมประเพณี และรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ รวมทั้งบทบาททางสังคมที่ตนดำรงอยู่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และได้ประสิทธิผลทั้งในส่วนตนและสังคม เมื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์ ย่อมเกิดความภาคภูมิใจและเกิดผลดีทั้งต่อตนเองและสังคมด้วย และการเป็น

พลเมืองดีที่เคารพกฎหมาย เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างผาสุก คือเป็นคุณลักษณะสิ่ง que แสดงลักษณะเฉพาะของจริยธรรม เพื่อให้เห็นเด่นชัดในด้านใดด้านหนึ่ง และมีความแตกต่างจากจริยธรรมด้านอื่น ๆ เป็นหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งมีรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของศาสนา ปรัชญา และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์นั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่ค้ำจุนเองตามรูปภาพที่ ๒

รูปภาพที่ ๒ การสังเคราะห์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองพลเมืองและระบอบประชาธิปไตย

๖. สรุป

การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงจำเป็นที่จะต้องฝึกสอนการเมืองการปกครองให้แก่ประชาชน ให้ประชาชนรู้สึกว่าคุณมีความเกี่ยวข้องกับส่วนได้ส่วนเสียในการปกครอง เกิดความรับผิดชอบ และหวงแหนต่อประโยชน์อันพึงมีต่อท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย อันจะนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาในระบอบการปกครองประชาธิปไตยในที่สุด โดยประชาชนจะต้องมีความเป็นพลเมืองที่เหมาะสม ที่มีความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยด้วยวิถีทางประชาธิปไตยซึ่งความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ประกอบด้วย (๑) ความเคารพกติกา หมายถึง การยอมรับว่าทุกคนมีความเสมอภาคภายใต้กติกา (๒) เคารพผู้อื่น-เคารพสิทธิผู้อื่น หมายถึง การไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพผู้อื่น (๓) มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมและพึ่งตนเอง หมายถึง รับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งพาตนเองได้ ไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจหรือระบบอุปถัมภ์ของผู้ใด กล่าวโดยรวมแล้ว ความเป็นพลเมือง (Citizenship) ในระบอบประชาธิปไตย คือ การที่สมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบต่อ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วม

ซับซ้อนอันสังคม โดยมีความสามารถในการยอมรับความแตกต่างและเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ปัญหาในสังคมของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีลักษณะเป็นพลเมือง จำเป็นต้องบ่มเพาะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกกลงในแต่ละคนด้วย โดยเฉพาะมีความเป็นภาวะผู้นำในการพัฒนากระบวนการทัศนคติใหม่ร่วมกัน ก้าวข้ามพันธนาการของความเป็นระบบราชการหรือวิถีเดิมที่แก้ปัญหาไม่ได้ แสวงหาความรู้ใหม่ๆ ปรับใช้อย่างสร้างสรรค์ โดยมุ่งที่การพัฒนาท้องถิ่นและประโยชน์สุขของส่วนรวมในระยะยาว ซึ่งทัศนคติแบบนี้เมื่อปลูกเร้าให้มีพลังเชิงสร้างสรรค์มากขึ้นเพียงใด อาจจะมีมองเห็นภาพได้ชัดเจนมากขึ้นในลักษณะด้านการพัฒนาประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุปสังคมประชาธิปไตยที่มีพลเมืองมีความเป็นพลเมืองที่ดี คือ เป็นบุคคลที่รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่เขาต้องการและอะไรคือสิ่งที่ถูกและผิด และมีวิธีการอะไรที่จะนำคนอื่น ๆ ให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคุณธรรม ๓ ประการ คือ (๑) คารวธรรม (๒) สามัคคีธรรม (๓) ปัญญาธรรม นอกจากนี้ การเป็นผู้ที่มีความเป็นพลเมืองที่ดีควรมีหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตซึ่งหลักธรรมนี้ซึ่งเปรียบเสมือนภูมิปัญญาอันเป็นทุนทางสังคม หากพิจารณาโดยลึกซึ้งก็จะเห็นว่าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะของพลเมืองที่ดีนั่นเอง การเป็นผู้ที่มีธรรมในตนเองคือเป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้้นำในการดำเนินชีวิตนั่นเองสำหรับผู้ผู้นำนั้นถ้าใครมีคุณธรรมของมนุษย์และสามารถประพฤติได้อย่างถูกต้องตามหลักการเหล่านี้โดยสมบูรณ์แล้วผู้นั้นย่อมถือว่าเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็น “สัตบุรุษ” หรือ “คนดีแท้” หรือ “มนุษย์โดยสมบูรณ์” นั่นเองการกระทำหรือพฤติกรรมของเขาย่อมเหมาะสมถูกต้องปราศจากความผิดพลาดนำประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยส่วนรวม นั่นคือ ผู้นำที่ดีต้องมีความเป็นพลเมืองและพลเมืองที่ดีต้องมีธรรมในตนเอง จนสร้างเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่ดี นั่นเอง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

จิระโชค (บรรพต) วีระสัย และคณะ. รัฐศาสตร์ทั่วไป, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education), กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๕.

พฤทธิสาร ชุมพล, ม.ร.ว. และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (บรรณาธิการ). **คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. **วิถีชีวิตไทย วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : หจก. สหายบล็อกและการพิมพ์. ๒๕๕๖.

สาโรช บัวศรี. **จริยธรรมศึกษา**. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, ๒๕๔๒.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนาในล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์. ๒๕๔๖.

(๒) วารสาร:

ชนันภรณ์ อารีกุล. “ทุนทางสังคมกับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙.

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. “ก้าวข้ามกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยไทยด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย:สู่เส้นทางใหม่ที่ยั่งยืนกว่า”. **วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๓ เดือนกันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘.

นิमित โสขาริ. “รูปแบบการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของเทศบาลตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙.

วรรณมาชะ เกสรดอกไม้ และธนวัฒน์ พิมลจินดา. “การบริหารของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: ปัญหาและความต่อเนื่อง”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระอัครเดช ญาณเตโช. **หน้าที่พลเมืองตามแนวทางพุทธศาสนา**, [ระบบออนไลน์]แหล่งที่มา: [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/5-58\(500\)/page2-5-58\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/5-58(500)/page2-5-58(500).html). [๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๙]

ปณิดา ปัตตาทานัง. **พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย**, [ระบบออนไลน์]แหล่งที่มา: http://panidar7241.blogspot.com/2013/07/blog-post_27.html. [๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๙]

(๑) ภาษาอังกฤษ

Rawls, John. **A Theory of Justice**. Cambridge. Mass.: Harvard University. 1971.

Barber, Benjamin. **Strong Democracy : Participatory Politics for A New Age**. Berkeley. Calif: University of California Press 1984. [ระบบออนไลน์]แหล่งที่มา: <http://www.philospedia.net/democracy.html> [๒๔ มีนาคม ๒๕๕๙]

